

Tarımın Ekonomi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği

Hüseyin Tolga SABUNCU

Lisans Öğrencisi, Karabük Üniv. İşletme Bölümü
Undergraduate Student, Karabuk Univ., Business Adm. Dept.

huseyinsabuncu58@hotmail.com

Öz

İnsanlık tarihinin ilk iktisadi faaliyetlerinden biri tarımsal faaliyetlerdir. Tarımsal faaliyetler insanlığın beslenme ve giyinme gibi zorunlu ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. İktisat tarihinde yapılan araştırmalara göre tarımda yaşanan devrimler sanayide yaşanan devrimlerden önce gerçekleşmiştir. Günümüzün sanayi ülkeleri 19. Yüzyılın ortalarına kadar tarım toplumu olmuşlardır. Sanayinin gelişmesi için tarımın sektörünün gelişmesi gereklidir. Durmadan çoğalan insan nüfusunun beslenmesi tarımsal üretimle mümkün olmaktadır. TÜİK verilerinden yola çıkarak ekonomi içerisinde tarımın; istihdam payına, GSYİH içindeki payına, İthalat-İhracat dengesine, tarıma dayalı sanayinin hammadde ihtiyacına ve döviz katkısına bakılarak etkisi incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarım, Ekonomi, Sanayi, İstihdam, Döviz, İthalat, İhracat

The Effect of Agriculture on Economy: A Study of Turkey

Abstract

One of the first economic activity in human history is agricultural activities. Agricultural activities are aimed to satisfy the urgent and compulsory physiological needs of humanity such as food and dressing. According to research made in history of economics, revolutions in agriculture were occurred before the revolutions in the industry. Today's industrial countries have been an agricultural society until the middle of the 19th century. For the development of

industry, the development of the agriculture is necessary. Feeding of the human population that grows continuously is possible through agricultural production. Based on Turkish Statistical Data (TÜİK); the share of employment, its share in Gross Domestic Product (GSYİH), the import-export balance, the raw material demand of the agro-based industry and the contribution of foreign exchange were examined.

Key Words: Agricultural, Economy, İndustry, Employment, Currency, İmports, Export

1.1.Giriş

Tarım, Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar ülkemizin hem ekonomik hem de sosyal gelişmelerinde önemli görevler üstlenmiştir ve bu görevleri günümüze kadar sürdürmüştür. Ülke nüfusunun besin ihtiyacını karşılaması, sanayi sektörüne hammadde girdisi sağlaması, ihracata katkılarda bulunması nedenlerinden dolayı, tarım ekonomimizde önemli ve tamamlayıcı bir sektördür. Milli ekonomiye olan katkıları dışında tarım sektörü giyinme, beslenme, sağlıklı çevrenin oluşması gibi nedenlerden dolayı tüm ülke halkını ilgilendiren önemli bir sektördür. Bu çalışmanın amacı tarımın ülke ekonomisine katkısını ortaya koymaktır.

1.2.Amaç ve Hedefler

Tarım sektörü ekonomik gelişim sürecine değişik kanallardan katkı sağlar. Gelişmekte olan ülkelerin tarım ve sanayi sektörlerinin gelişimi paraleldir. Araştırmamız tarımın yıllara göre;

1.2.1.İstihdam Payını

1.2.2.GSYİH içindeki payını

1.2.3. İthalat-İhracat Dengesini

1.2.4.Tarıma dayalı sanayinin hammadde ihtiyacını

1.2.5.Döviz katkısını

İnceleyerek tarımın ülke ekonomisine sağladığı katkıları nicel bir şekilde ortaya koyacaktır.

1.2.1.İstihdam Payı

İstihdam, ülkedeki iş gücünün ekonomik faaliyetlerde sürekli olarak çalıştırılmasıdır. Bir insanı bir işte, bir görevde kullanma ve çalıştırma da denebilir.

Tablo 1: Türkiye’de ekonomik sektörlerin istihdamdaki payları (Bin kişi ve %)

Yıllar	Toplam İstihdam	Tarımsal İstihdam	Tarım %	Sanayi %	İnşaat %	Hizmetler %
1990	17.988	8.444	46,9	15,3	----	37,8
2000	21.580	7.769	36,0	18,1	6,5	39,4
2005	19.633	5.054	25,5	20,8	5,6	47,3
2010	21.858	5.084	23,3	20,3	6,6	49,1
2015	26.621	5.483	20,6	20,0	7,2	52,2
2017	28.189	5.464	19,4	19,1	7,4	54,1
2018	28.738	5.297	18,4	19,7	6,9	54,9

İstihdamın iktisadi faaliyetler kollarına göre, yıl ortalaması dağılımı (TÜİK, 1990-2018)

Tarımdaki istihdam yıllar itibariyle dalgalanma gösterse de eğilim aşağıya doğrudur. Türkiye’de artık her beş işgücünden sadece birisi tarımda istihdam ediliyor, denilebilir. Ancak bu oran gelişmiş ve gelişen ülkelerle kıyaslandığında hala çok yüksektir.

Tarımsal işgücünün önce oransal, sonra mutlak olarak azalma olgusu Türkiye’ye has bir durum değildir. Günümüzün gelişmiş ülkeleri de aynı süreci geçmişte yaşamışlardır. “Örneğin 19. Yüzyılın ikinci yarısında tarımsal istihdamın işgücündeki payı, ABD’de %50, Japonya’da %80 iken bugün bu oralar sırasıyla %2 ve %5 tir.” (Şahin, 2016)

1.2.2.GSYİH İçindeki Payı

Ülke sınırları içinde belli bir dönem içerisinde ister o ülkenin ekonomik birimi ister yabancı ekonomik biriminde üretimi tamamlanmamış olan tüm mal ve hizmetlerin parasal karşılığına gayri safi yurt içi hasıla denir.

Tablo2: GSYİH, iktisadi faaliyet kollarına(A21) göre dağılımı
(%),1998-2017

Yıllar	Tarım %	Sanayi %	İnşaat %	Hizmet %	Sektör Toplamı %
1998	13,5	27,2	6,6	52,7	100
2000	11,3	24,1	5,9	58,7	100
2005	10,6	22,6	6,4	60,4	100
2010	10,3	21,0	6,9	61,8	100
2015	7,8	22,4	9,3	60,5	100
2016	7,0	22,3	9,7	61,0	100
2017	6,9	23,2	9,7	60,2	100

Kaynak: TÜİK, yıllık GSYİH,2017 (Şahin, 2016)

Tarım sektörünün ekonomideki görece ağırlığını değerlendirirken başvuracağımız ölçütlerden biri tarımsal hasılanın GSYİH' da ki nispi payıdır. Tablomuzu incelediğimizde, 1998-2017 döneminde tarımın GSYİH' da ki payının sürekli küçüldüğünü görülmüştür. 1998' de tarımsal hasıla %13,5 iken 2010 'da %10,3 'e 2017 yılında ise %6,9 a gerilemiştir. Tarımın GSYİH' da ki payında görülen bu sürekli gerilemeye karşılık hizmetler, kısmen sanayi ve inşaat sektörlerinde üretilen GSYİH' nın payları yükselmiştir.

1.2.3.İthalat-İhracat Dengesi

İthalat bir ülkede üretilmiş malın veya hizmetin başka bir ülke tarafından satın alınmasına denir.

İhracat bir malın yabancı ülkelere döviz karşılığında yapılan satışlarıdır.

Tablo3: Tarım ürünleri ihracatı ve ithalatı ve %toplam ihracat ve ithalatta payları

Yıllar	Toplam ihracat (milyar dolar)	Tarım ürünleri ihracatı (milyar dolar)	Tarım ürünleri ihracatı/Toplam ihracat %	Toplam ithalat (milyar dolar)	Tarım ürünleri ithalatı / Toplam ithalat %
1980	2,9	1,67	57,4	7,9	
1990	13,0	2,25	17,4	22,3	
2000	27,8	1,66	6,0	54,5	2,8 (1.5 milyar dolar)
2005	73,5	3,33	4,7	116,8	2,4(2.8 milyar dolar)
2010	113,9	5,09	4,5	185,5	4,4(8.16 milyar dolar)
2013	151,6	5,91	3,9	251,4	2,9(7.29 milyar dolar)
2015	143,9	6,13	4,3	207,2	3,5(7.25 milyar dolar)
2017	157	5,74	3,6	233,8	3,8(9,04 milyar dolar)
2018	167,9	6,04	3,6	223,04	4,2(9,33 milyar dolar)

Tarım: bitkisel ve hayvansal ürünler , orman ve su ürünleri ihracatını kapsıyor. (TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, 1980-2018)

Tarımın ülke ekonomisindeki etkinliğini değerlendirirken başvuracağımız bir diğer ölçüt ihracata katkısıdır. 1980 döneminde tarım ürünlerinin ihracatı toplam ihracatın %57,4'ünü oluşturmuştur. 1990 lara gelindiğinde bu oran %17,4'e gerilemiştir. İhracat hacmi artmış ve tarımda ihracatını arttırmıştır. 2010 ve 2015 yıllarında sırası ile %4,5 ve %4,3 seyrindedir. 2018 yılında ise toplam ihracatın %3,6'sını

oluşturmuştur. 1980'li dönemde tarım ürünlerinin ithalatı çok düşüktür. Döviz kıtlığı sebebi ile yurt içinde üretilen, ikamesi olan tarım ürünlerinin ithalatına izin verilmemiştir. 1980 sonrasında işlenmiş tarım ürünleri, hayvancılık ürünleri, canlı hayvan ve meyve ithalatı giderek artmıştır.

1.2.4.Tarıma Dayalı Sanayinin Hammadde İhtiyacı

Tarım sektörüyle sanayi sektörü birbirine entegredir. Sanayi sektörü tarımsal ürünleri girdi olarak kullanmakta ve tarım sektörüne girdi sağlamaktadır. Tarım sektörünün sağlamış olduğu girdiler işlenerek sanayi sektörünün çıktıları olarak piyasaya sürülmektedir. Sanayi sektörünün tarımsal hammadde ihtiyacının karşılanması için tarım sektörünün geliştirilmesi gerekmektedir.

“Tarımın bütün toplumlar için hayati ekonomik faaliyet alanı olmasının iki sebebi vardır. Birincisi insanların temel ihtiyacı olan beslenme ihtiyacını karşılaması ikincisi ise ekonomik kalkınmayı sürükleyecek kaynakları sağlamasıdır. Sanayileşmiş olarak kabul edilen ülkelerin ekonomik gelişim süreçleri incelendiğinde sanayi gelişimlerinin büyük ölçüde tarım ve madencilik alanındaki gelişmelerden kaynaklandığı görülmektedir.” (Yılmaz & Bıçak, 2008)

Tarımın sanayiye olan ihtiyacı; tarımda modernleşme sebebiyle sanayi sektörünün çıktıları tarım sektöründe girdi olarak kullanılmıştır. Modern üretim yöntemlerinin kullanılması tarım sektöründe sanayi ürünleri talebini arttırmıştır. Gelişimleri doğru orantılıdır.

“Tarım ve sanayi kesimleri birbirine neden sonuç ilişkileri ile bağımlıdır. Hiçbir ülkede tarımsal faaliyetlerin sanayiden bağımsız olarak modern yöntemlerle sürdürülmesi mümkün değildir. Tarımsal gelişme, dolaylı olarak sanayi teknolojisindeki ilerlemelere bağlı duruma gelmiştir. Tarım kesimindeki yatırımlarda, tarımsal sermayeden ziyade, sanayi kaynaklı sermaye egemen durumdadır.” (Olalı & Duymaz, 1987)

1.2.5.Döviz Katkısı

Ekonomik gelişme sürecinde olan ülkelerin en önemli döviz kaynağı tarımsal ürünlerin ihracatıdır. Bu süreçteki ülkelerde döviz kıt bir kaynaktır. Döviz yurt içinde üretimi olmayan ya da üretilmesi yüksek maliyetli olan malların elde edilmesini sağlamaktadır.

Ekonomik gelişmenin sağlanabilmesi için gerekli ithalatın döviz ihtiyacının büyük bir kısmını tarım ürünlerinin ihracatı karşılamaktadır.

Tablo4: Tarım ürünleri ihracatı ve ithalatı ve tarım ihracatının ithalatı karşılama oranı

Yıllar	Tarım ürünleri ihracatı (milyar dolar)	Tarım ürünleri ithalatı (milyar dolar)	Tarım ürünleri ihracatının ithalatı karşılama oranı %
2000	1,66	1,5	106,6
2005	3,33	2,8	118,9
2010	5,09	8,16	62,3
2015	6,13	7,25	84,5
2018	6,04	9,33	64,7

Tarım: bitkisel ve hayvansal ürünler, orman ve su ürünleri ihracatını kapsıyor. (TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, 2000-2018)

Tarım ihracatının ithalatı karşılama oranları 2000 ve 2005 yıllarında sırasıyla %106,6 ve %118,9'dur. Bu yıllarda ülkeye döviz katkısının da bulunmuştur. Devam eden yıllarda;2010, 2015 ve 2018'de ihracat ithalatı karşılayamamış ve ülkeden döviz çıkmasına sebep olmuştur.

2. Sonuç

Bu bilgiler ışığında tarım istihdamı gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yıllara göre azalmıştır. Bu olağan bir durumdur. Günümüz gelişmiş ülkelerinde de görüleceği üzere tarım sektöründe ki istihdamın sanayi ve hizmet sektörlerine kayması gelişimin bir belirtisidir.

Zaman içinde daha ileri teknolojiler eşliğinde fazla kaynak kullanan sektörler daha fazla katma değer üretmiş ve daha hızlı büyümüşlerdir. Tarıma gerekli yatırımlar tam anlamıyla yapılmamış ve verimliliğin artırılması istenilen düzeyde olmamıştır. Bu sebeple tarımın GSYİH ' da ki yeri giderek azalmıştır.

1980'li yıllarda ithalatı kısıtlı düzeyde tutmak için ikamesi mümkün olan tarımsal ürünlerin ithalatı yasaklanmıştır. 1980 sonrası çeşitli tarım ürünleri ithalatı yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde

tarımın ihracatı ithalatını karşılayamamakta ve açık vermeye devam etmektedir.

Sanayi ve tarım paraleldir. Gelişmeleri ancak birbiri ile entegre olarak mümkündür. Tarım sanayiye girdi sağlamaktadır. Sanayi'de tarımın daha verimli ve kolay olması için malzeme üretimi yapmaktadır. Birbirini besleyen sektörlerdir. Her ikisine de gerekli yatırımlar yapılmalıdır. Sanayinin ihtiyacı olan tarımsal ürünler ithal edilmemeli yurt içinde üretilmelidir.

Tarım ülkeye döviz getiren nüfusun besin ihtiyacını karşılayan bir sektördür. Fakat ülkemiz tarımı çok fazla ithalat yapmaktadır ve ülke içerisinde ki dövizin ülkeden çıkmasına sebep olmaktadır. Tarım şuan kendine yetemeyen bir sektördür. Döviz getirmesi beklenen tarım bilançoda açıklar vererek döviz çıkışına neden olmaktadır.

Tarım medeniyetin yapıtaşısıdır. Bu sebeple gerekli yatırımlar yapılmalı ve verimlilik artırılmalıdır. Gelişmiş ülkelerin çoğunda sanayi devriminden önce tarımsal iyileştirmeler yapılmıştır. Tarım ekonomiyi çeşitli kanallardan beslemektedir. Nüfusun temel ihtiyacı olan beslenme gibi hayati bir amaca hizmet etmektedir. Üretilen tarımsal ürünler sanayiye girdi sağlamaktadır. Fazla ürünler ya depolanmıştır ya da ihracatı yapılarak ülkeye döviz girmesi sağlamıştır.

Kaynakça

Oğuz, C., & Bayramoğlu, Z. (2014). *Tarım Ekonomisi*. Nobel Yayıncılık.

Olalı, H., & Duymaz, İ. (1987). *Tarımın Türk Ekonomisindeki Yeri ve Ekonomik Gelişmeye Katkısı*. İzmir Ticaret Borsası Yayınları.

Rehber, E. (2013). *Tarım Ekonomisi*. Ekin Basım Yayın.

Şahin, H. (2016). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Tuncer, H. O. (1990). *Tarımın Türkiye Ekonomisine Katkısı*. Ankara: TOBB Yayınları.

TÜİK. (1980-2018). *Türkiye İstatistik Kurumu*.

<http://tuik.gov.tr/Start.do>:

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=630 ,

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=631 adresinden alındı
05.04.2019 erişim

TÜİK. (1990-2018). *Türkiye İstatistik Kurumu*.

<http://tuik.gov.tr/Start.do>:

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2263 adresinden
alındı 05.04.2019 erişim

TÜİK. (2000-2018). *Türkiye İstatistik Kurumu*.

<http://tuik.gov.tr/Start.do>:

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=630 ,

http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=631 adresinden alındı
05.04.2019 erişim

Yılmaz, S., & Bıçak, M. (2008). Ekonomik Gelişme Sürecinde
Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri.
Mezuat Dergisi, 1.